

2. Зорин Г.А. Теоретические основы криминалистики. Минск: Амалфея. 2001. 290 с.
3. Стукатулин В.Б. Характеристика личности квартирного вора, как необходимым элементом криминалистической характеристики квартирных краж. Рос. следователь. Москва: Юрист, 2004. № 3. С. 44-49.
4. Демидов Н.Н. Изучение личности преступника в процессе расследования: дисс. ... к. ю.н. Волгоград, 2003. 187 с.
5. Копылов И.А. Следственная ситуация и тактическое решение: учеб. пособие. Волгоград: ВСШ МВД СРСР, 1988. 136 с.
6. Кузьмичов В.С. Вивчення особи обвинуваченого як умова ефективного застосування криміналістичних прийомів та засобів. Теоретичні та практичні проблеми використання можливостей криміналістики і судової експертизи у розкритті й розслідуванні злочинів: зб. наук. пр. Київ: Укр. акад. внутр. справ України, 1996. С. 45-52.
7. Удовенко Ж.В. Забезпечення процесу доказування на досудовому слідстві: окремі проблеми. Право України, 2002. № 5. С. 51-55
8. Курс криминології: Загальна частина: підручник: у 2 кн. / О.М. Джужа, П.П. Михайленко, О.Г. Кулик та ін.; за заг. ред. О.М. Джужи. К. Юрінком Інтер, 2001. 352 с.
9. Ситковская О.Д. Психологический комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Москва: ЗЕРЦАЛО, 1999. 96 с.
10. Кирюха Д.Є. Характеристика типового суб'єкта злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництва. Проблеми кримінально-правових наук: історія, сучасність, міжнародний досвід (пам'яті професора П.П. Михайленка): тези доп. наук. – теорет. конф. Київ: КНУВС, 2009. С. 159-162.

КРИВОЛАПОВ В. М.,

ад'юнкт наукової лабораторії
з проблем досудового розслідування
(Національна академія
внутрішніх справ)

УДК 343.7

ОРГАНІЗАЦІЯ І ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ЗАВОЛОДІННЯМ КОШТАМИ ШЛЯХОМ ВТРУЧАННЯ В РОБОТУ БАНКОМАТІВ

У статті висвітлюються особливості організації і тактики проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, пов'язаних із заволодінням коштами шляхом втручання в роботу банкоматів.

Ключові слова: слідча (розшукова) дія, слідчий, злочин, банкомат, несанкціонований доступ, огляд, обшук.

В статье освещаются особенности организации и тактики проведения следственных (розыскных) действий при расследовании преступлений, связанных с завладением денежными средствами путем вмешательства в работу банкоматов.

Ключевые слова: следственно (сыскное) действие, следователь преступления, банкомат, несанкционированный доступ, осмотр, обыск.

The article highlights the peculiarities of the organization and tactics of conducting investigative (search) actions during the investigation of crimes related to the possession of funds through the use of ATMs.

Key words: *investigative (search) action, investigator, crime, ATM, unauthorized access, review, search.*

Постановка проблеми. Досудове розслідування злочинів і кримінальних проступків є доволі складним видом суспільно корисної діяльності людини, що завжди потребує відповідної організації дій фахівців, метою яких є виконання поставленого завдання для забезпечення правильного вирішення кримінального провадження.

Треба розуміти, що досудове розслідування здійснюється передбаченими законом кримінальними процесуальними засобами пізнання. До них передусім належать слідчі (розшукові) дії як основний вид процесуальних дій, спрямованих на отримання (збирання) або перевірку вже отриманих доказів у кримінальному провадженні (ч. 1 ст. 223 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України). Процесуальний порядок проведення слідчих (розшукових) дій закріплюється положеннями гл. 20 КПК (ст. ст. 223–245).

Збирання доказів вважається одним з елементів доказування. Структуру збирання доказів у процесуальних джерелах розглядають як урегульовану КПК діяльність уповноважених суб'єктів із виявлення і фіксації встановленим кримінальним процесуальним законом порядком матеріальних та ідеальних слідів злочину або інших фактичних даних, що мають доказове значення для кримінального провадження [1, с. 33].

У криміналістиці організацію діяльності правоохоронних органів із протидії злочинності розуміють як упорядкованість і регулювання дій суб'єктів досудового розслідування й органів, які взаємодіють із ними, для ефективного виявлення й досудового розслідування кримінальних правопорушень під час здійснення кримінального провадження. Науковці вказують на те, що організація діяльності уповноважених осіб під час досудового розслідування за її сутністю є розумовою, інтелектуально-вольовою діяльністю суб'єктів розслідування. Вона полягає в конкретизації завдань, які відповідають окремій слідчій або оперативно-розшуковій ситуації, і в ухваленні рішень щодо створення оптимальних умов для розкриття злочинів (кримінальних правопорушень) [2, с. 106].

Кожний вид людської діяльності із досудового розслідування кримінальних правопорушень також потребує застосування виконавцями відповідних засобів, своєрідного інструментарію, за допомогою якого можна досягти поставленої мети. Важливою вимогою до таких засобів є та, що вони повинні надавати можливість досягти належного рівня виконання поставлених завдань із найменшими для виконавця витратами й у встановлений для цього час. Одним зі службових завдань науки криміналістики є розроблення організаційно-тактичних основ забезпечення діяльності слідчих і оперативних підрозділів, прокурора, суду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні положення криміналістичної методики, зокрема щодо протидії виявам економічної злочинності та фінансового шахрайства, розглядали у своїх працях Л.І. Аркуша, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, В.В. Бірюков, В.І. Василичук, А.Ф. Волобуєв, В.І. Галаган, А.В. Іщенко, Н.С. Карпов, В.О. Коновалова, В.В. Лисенко, Є.Д. Лук'янчиков, Г.А. Матусовський, Д.Й. Никифорчук, Ю.Ю. Орлов, В.Л. Ортинський, М.А. Погорецький, Р.Л. Степанюк, В.В. Тіщенко, О.Ю. Татаров, Л.Д. Удалова, К.О. Чаплинський, С.С. Чернявський, В.Ю. Шепітько, О.О. Юхно й ін. Різні аспекти виявлення та розслідування злочинів у банківській сфері висвітлювалися в роботах В.П. Головіної, В.В. Корнієнка, В.Д. Ларічева, Р.П. Марчука, М.М. Панова, І.М. Осики, Т.А. Пазинич, В.В. Поливанюка, А.В. Реуцького й інших.

Водночас варто визнати, що особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій і здійснення заходів забезпечення кримінального провадження під час розслідування злочинів у сфері банківської діяльності

не досліджувалися. Окремі криміналістичні рекомендації з таких питань потребують подальшого опрацювання з метою ефективного їх застосування на практиці.

Постановка завдання. Метою статті є всебічне вивчення питань, пов'язаних з удосконаленням організації і тактики проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, пов'язаних із заволодінням коштами шляхом втручання в роботу банкоматів.

Результати дослідження. У словниковому визначенні «організовувати», «організувати» означає: створити, заснувати що-небудь, залучаючи до цього інших, спираючись на них; здійснювати певні заходи громадського значення, розробляючи їх підготовку і проведення; забезпечувати, вишукуючи для цього необхідні можливості; чітко налагоджувати, належно впорядкувати що-небудь [3, с. 853; 4, с. 130]. Таке значення цього терміна відповідає криміналістичному розумінню організації виявлення, розкриття й досудового розслідування кримінальних правопорушень як виду діяльності органів досудового розслідування, що передбачає здійснення слідчим заходів громадського значення, їх належну підготовку, чітке налагодження взаємодії різних служб, підрозділів, залучення громадськості, використання можливостей засобів масової інформації, подолання протидії розслідуванню тощо. У криміналістиці організацію діяльності правоохоронних органів із протидії злочинності розуміють як упорядкованість і регулювання дій суб'єктів досудового розслідування й органів, які взаємодіють із ними, для ефективного виявлення й досудового розслідування кримінальних правопорушень під час здійснення кримінального провадження. Науковці вказують на те, що організація діяльності уповноважених осіб під час досудового розслідування за її сутністю є розумовою, інтелектуально-вольовою діяльністю суб'єктів розслідування. Вона полягає в конкретизації завдань, які відповідають певній слідчій або оперативно-розшуковій ситуації, і в ухваленні рішень щодо створення оптимальних умов для розкриття злочинів (кримінальних правопорушень), пов'язаних із заволодінням коштами шляхом втручання в роботу банкоматів [2, с. 106].

Слідча (розшукова) дія повинна проводитися тільки за наявності для того законних підстав. Закон відносить до таких підстав наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення мети слідчої дії.

У законі не вказано, яка саме сукупність відомостей може бути визнана достатньою для проведення слідчої (розшукової) дії. Передусім законодавець у конструкції ч. 2 ст. 223 КПК України вживає словосполучення в множині: «<...> є наявність достатніх відомостей», тобто йдеться не про одиничні повідомлення, відомості, докази, а про їх сукупність. Відомості, що вказують на можливість досягнення мети слідчої дії, можуть бути отримані під час проведення інших слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових заходів, ревізій і перевірок, а також інших процесуальних дій, передбачених КПК України.

Згідно із КПК України, слідчу (розшукову) дію треба розуміти як передбачений КПК України захід, який застосовується компетентними особами для збирання, дослідження, оцінки та використання доказів під час конкретного кримінального провадження. Вони мають пізнавальний і водночас процесуальний характер та розшукову спрямованість, сутність якої полягає в намаганні процесуальної особи розшукати й належним чином зафіксувати у відповідних процесуальних джерелах фактичні дані, що мають значення для кримінального провадження. Не менш важливою метою слідчих (розшукових) дій є перевірка раніше отриманих у цьому кримінальному провадженні доказів або інших встановлених фактів.

Аналіз кримінального процесуального законодавства свідчить, що слідчі (розшукові) дії проводяться лише в межах строків, передбачених КПК України. Досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відповідних відомостей щодо кримінального правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) (ч. 2 ст. 214 КПК України) і завершується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності

(п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України). Проведення слідчих (розшукових) дій до внесення відомостей до ЄРДР або без такого внесення не допускається і передбачає відповідальність, встановлену законом. У невідкладних випадках до внесення відомостей до ЄРДР може бути проведений лише огляд місця події (ч. 3 ст. 214 КПК України). Проведення слідчих (розшукових) дій негайно припиняється після закінчення граничного строку досудового розслідування, визначеного КПК (ч. 2 ст. 113). Будь-які слідчі (розшукові) або негласні слідчі (розшукові) дії, проведені з порушенням установлених законом строків досудового розслідування, вважаються недійсними, а встановлені в результаті докази – недопустимими (виняток становить проведення органом досудового розслідування таких дій за рішенням суду відповідно до ч. 3 ст. 333 КПК України).

Слідчі (розшукові) дії, що проводяться слідчим, іншими компетентними суб'єктами під час досудового розслідування, є одним з основних способів збирання доказів, вони спрямовані на встановлення обставин кримінального провадження.

У КПК України значно розширено арсенал процесуальних дій, передусім завдяки запровадженню такої правової категорії, як «негласні слідчі (розшукові) дії». Слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії мають спільну мету, але відрізняються порядком проведення. Так, слідчі (розшукові) дії проводяться за чітко встановленою процесуальною формою і мають на меті отримання (збирання) або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні, зокрема, показань, речових доказів, документів, висновків експертів (ч. 2 ст. 84 КПК України). Для проведення ж негласних слідчих (розшукових) дій (ст. ст. 246–274 КПК України) не вимагається дотримання такої процесуальної форми. Вони спрямовані на виявлення фактів і обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, фіксуються у відповідних протоколах і в разі необхідності з додатками, які можуть визнаватися доказами-документами (ст. 99 КПК України). Водночас такі дії мають і розшукове призначення, та їхні результати можуть використовуватися як підстави для проведення слідчих (розшукових) дій із метою отримання доказів, зазначених у ч. 2 ст. 84 КПК України.

Урегулювання на рівні процесуального закону таких негласних заходів, як використання конфіденційного співробітництва, негласне отримання зразків, виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої злочинної групи, контроль за вчиненням злочину й інших (гл. 21 КПК України), забезпечуватиме додаткові гарантії дотримання прав учасників досудового провадження (оскільки проведення цих дій завжди пов'язане зі втручанням в особисте життя людини, обмеженням її конституційних прав). Надання слідчому права проведення негласних слідчих (розшукових) дій (або щонайменше – ініціювання їх здійснення та контроль за їх проведенням) загалом сприятиме розв'язанню споконвічних організаційних проблем професійних стосунків між слідчим і оперативними підрозділами, а також розширенню пізнавальних (пошукових) можливостей слідчого в отриманні доказової інформації.

Згідно із ч. 2 ст. 246 КПК України, негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені ст. ст. 260–263, 267, 269, 270, 274 КПК України, а також ст. 264 КПК України (крім дій, передбачених ч. 2), проводяться виключно в кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Зважаючи на передбачений ч. 2 ст. 246 КПК України виняток, здобуття відомостей з електронних інформаційних систем або її частин, доступ до яких не обмежується їхнім власником, володільцем або утримувачем, або непов'язаний із подоланням системи логічного захисту, може проводитися в кримінальному провадженні незалежно від ступеня тяжкості вчиненого злочину. Крім того, такі дії, передбачені ч. 2 ст. 264 КПК України, не вважаються втручанням у приватне спілкування та не є негласними слідчими (розшуковими) діями, оскільки не відповідають критеріям, передбаченим ч. ч. 3, 4 ст. 258 КПК України (спілкування є приватним, якщо інформація передається та зберігається за таких фізичних чи юридичних умов, коли учасники спілкування можуть розраховувати на захист інформації від втручання інших осіб, а втручанням у приватне спілкування є доступ до змісту спілкування

за умов, що учасники спілкування мають достатні підстави вважати спілкування приватним) [6].

Під час досудового розслідування злочинів більшість слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій проводяться особисто слідчим або ж із його ініціативи (п. 4 ч. 2 ст. 36 КПК України передбачає повноваження прокурора в необхідних випадках особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, передбаченому цим Кодексом). Слідчий та прокурор наділені правом надання доручень працівникам оперативних підрозділів на проведення слідчих (розшукових) дій. У ч. 2 ст. 41 КПК визначено порядок виконання доручень слідчого працівником оперативного підрозділу. Зокрема, останній набуває повноважень слідчого з метою реалізації визначених у дорученні заходів. Водночас закон не забороняє можливість надання таких доручень і працівникам інших підрозділів органів внутрішніх справ [7].

Крім слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, у кримінальному процесуальному законодавстві передбачено заходи забезпечення кримінального провадження (гл. 10 КПК України), які застосовуються з метою запобігання негативним обставинам і для таких обставин, що перешкоджають або можуть перешкоджати виконанню завдань кримінального провадження. Вони характеризуються такими специфічними ознаками: регулюються кримінальним процесуальним законом, а отже, є складником кримінальної процесуальної форми; підстави, межі та порядок їх застосування регламентовані законом; спрямовані на забезпечення належного порядку кримінального провадження, його дієвості; застосовуються лише тоді, коли іншими заходами публічні завдання кримінального провадження досягти неможливо; специфічний суб'єкт застосування (зазвичай слідчий суддя, суд) [6].

Тактичні прийоми проведення слідчих (розшукових) дій, хоча і не є єдиним елементом криміналістичної тактики, водночас утворюють її найважливішу складову частину і визначають криміналістичні особливості. Під час аналізу дисертаційних досліджень із проблем методики розслідування стає очевидною неузгодженість у вживанні авторами термінів «організація» і «тактика» під час проведення слідчих (розшукових) дій [9, с. 4]. Організація слідчої дії передбачає комплекс заходів щодо створення оптимальних умов для її більш ефективного й доцільного проведення відповідно до вимог КПК України [10, с. 60].

До організаційних технологічних заходів, проведення яких у межах слідчих (розшукових) дій зумовлено ситуацією розслідування, належать: складання і коригування плану проведення слідчої (розшукової) дії; інструктаж учасників, проведення спеціальної операції, інших охоронних, огорожувальних та інших заходів тощо, обрання яких зумовлене їхньою практичною значущістю для виконання завдань як конкретної слідчої (розшукової) дії, так і розслідування загалом.

Висновки. У підсумку варто зазначити, що організація слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, пов'язаних із заволодінням коштами шляхом втручання в роботу банкоматів, потребує безпосередньої участі слідчого в їх плануванні, підготовці, проведенні й оцінюванні результатів. Як і з таких слідчих (розшукових) дій і в якій послідовності мають проводитися, залежатиме від конкретних обставин кримінального провадження, внутрішнього переконання слідчого, заявлених стороною захисту клопотань. Водночас слідчий як керівник слідчо-оперативної групи повинен обрати правильну тактику проведення кожної слідчої (розшукової) дії, щоб унеможливити знищення (фальсифікацію) доказів, попередити різні інші спроби протидії розслідуванню.

Беручи до уваги те, що тактичні прийоми проведення негласних слідчих (розшукових) дій не можуть бути встановлені законами через їхню вибірковість і ситуативну зумовленість застосування під час досудового розслідування, доцільним буде внести зміни до чинного кримінального процесуального законодавства і вилучити слово «тактика» з тексту ч. 5 ст. 271 КПК України.

Отже, напрацювання відповідних методичних рекомендацій щодо організації й тактики проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування злочинів, пов'язаних із за-

володінням коштами шляхом втручання в роботу банкоматів, вважається першочерговим завданням криміналістичної науки в контексті реалізації нового кримінального процесуального законодавства.

Список використаних джерел:

1. Белкин Р.С. Собрание, исследование и оценка доказательств. М., 1996. 312 с.
2. Кирсанов З.И. Теоретические основы криминалистики: учебное пособие. М. : Изд-во в/ч 33965, 1998. 201 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
4. Новий тлумачний словник української мови: у 4 т. К.: Аконіт, 2001. Т. 3. 927 с
5. Про окремі питання здійснення слідчим суддею суду апеляційної інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 29 січня 2013 р. № 223–158/0/4–13.
6. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, затверджена спільним міжвідомчим наказом ГПУ, МВС, Мін'юсту та ін. від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/936/16875/5.
7. Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 квітня 2013 р. № 223–558/0/4–13.
8. Бахин В.П. Понятие, сущность и содержание криминалистической тактики: лекция. М., 1999.
9. Кінаш О.Я. Організація окремої слідчої дії – умова законності й ефективності розслідування злочинів. Право України. 2003. № 2. С. 59–65.

